

SAPMA KURAMLARINA BİR BAKIŞ

Dr. Ferhan MUTLUER *

Fonksiyonalist ve sembolik etkileşimci yaklaşımların sapmaya ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması konulu bu makalenin amacı; temel sayıtları birbirinden farklı olan iki yaklaşımın ve bu yaklaşımlar ışığında geliştirilen kuramların sapma olgusuna ilişkin görüşlerinin karşılaştırılmasıdır.

Fonksiyonalist ve sembolik etkileşimci yaklaşımlar içerisinde yer alan teorisyenlerin, sapmaya ilişkin görüşlerini ve bu görüşlerin karşılaştırılmasını ele almadan önce mevcut yaklaşımların temel sayıtlarına yer vermek gerekmektedir. Çünkü teorisyenler sapmaya ilişkin görüşlerini açıklarken bu yaklaşımların temel sayıtlarından hareket etmektedirler.

Fonksiyonalizm, bir sistemin parçalarının birbiriyle bağımlılık, dayanışma ve karşılıklı uyum içinde buldukları veya en azından bu parçaların kendi aralarında birbirlerini sürekli olarak yeniden düzenleme süreci içinde oldukları düşüncesi üzerine yapılmış bir doktrindir (Smith 1988:2).

Abrahamson (1990:3-4) fonksiyonalizmin temel sayıtlarını şu şekilde sıralar:

1. Bir sistemin öğeleri fonksiyonel olarak karşılıklı ilişki içindedir.
2. Bir sistemin oluşturucuları bu sistemin süre giden işleyişine genellikle olumlu katkılarda bulunurlar.
3. Pek çok sistem diğer sistemler üzerinde etkide bulunur. Bunlar aynı zamanda tüm bir organizmanın alt sistemleri olarak görülebilirler.

Fonksiyonalizmin başlıca temsilcileri arasında A.Comte, E.Durkheim, T.Parsons, R.Merton, W.F.Ogburn, N.Smelser, V.Pareto, B.Molinowski ve R.Brown'u anabiliriz.

Sembolik etkileşimcilik ise 1920'lerde Amerika'da geliştirilen bir yaklaşımdır. Etkileşimcilik geniş ölçüde Chicago Üniversitesi'nde geliştirildiğinden, ilgili düşünceler de Chicago ekolü diye bilinmektedir.

* S.Ü. Fen. Ed. Fak. Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.

W.Thomas ve C.H.Cooler'in katkılarına rağmen sembolik etkileşimin esas mimarı 1893-1931 yıllarında Chicago Üniversitesi'nde felsefe öğreten Herbert Mead'dir (Brown 1981:114-115). Mead, sosyolojik düşünce için hem nesnel, hem de öznel davranışın önemini vurgulayan bir yaklaşımı kabul etmiş ve geliştirmiştir. Mead'in konumu, Cooler'in uç **öznelciliği** ile sosyolojik çözümlemede yalnızca somut toplumsal fenomenlerin veya toplumsal olguların uygun olduğu şeklindeki Durkheim'in uç **nesnelciliği** arasında bir yerdedir (Poloma 1993:222).

Sembolik etkileşimciliğe katkıda bulunanlar arasında J.Dewey, R. E. Park, W. James, F. Znaniecki, J.M. Baldwin, R.Redfield, L.Wirth, H.Becker, E.Goffman ve H.Blumer'de yer almaktadır. H.Blumer hem etkileşimci geleneğin, hem de onun kurucu babası olan ve topluma etkileşimci bakışın temelini atan H.Mead'in yetkili bir sözcüsüdür. Ayrıca 1937 ' de sembolik etkileşim adını kullanan ilk kişi olması ile ön plana çıkmaktadır. (Fisher ve Strauss 1990:470).

Blumer (1969:2-5) sembolik etkileşimci yaklaşımın üç basit öncüle dayandığını belirtir. Bu öncüller şunlardır:

1. İnsanlar şeylere o şeylerin kendisine verdikleri mana temelinde eylemde bulunurlar.
2. Şeylerin manası insanların birbirleriyle olan etkileşiminden kaynaklanır.
3. Manaların kişinin karşılaştığı şeylerle başa çıkmasında kullanılması yorumlayıcı bir süreci gerektirir.

Ritzer (1983:306-307) ise, sembolik etkileşimci yaklaşımın temel sayıltılarını şu şekilde maddeleştirir:

1. İnsanlar düşünme kapasitesiyle doğarlar, ki bu hayvanlarda yoktur.
2. Düşünme kapasitesi sosyal etkileşim tarafından biçimlendirilir.
3. Sosyal etkileşimde insanlar kendilerinin düşünme konusunda çok özel bir kapasiteye sahip olduklarını anlayıp kullanmalarına yol açan mana ve sembollerini öğrenirler. Mana ve semboller ise, bizi hayvanlardan ayıran özelliklerdir.
4. Manalar ve semboller insanların, insani eylemleri ve etkileşimi sürdürmelerini mümkün kılarlar.
5. İnsanlar içinde buldukları durumları yorumlamalarına göre, eylem ve etkileşimlerinde kullandıkları mana ve sembollerini düzeltmeye veya değiştirmeye muktedirlerdir.

6. İnsanların birbirleriyle etkileşimde bulunma kabiliyetleri onların eylemlerinin muhtemel sonuçlarını düşünmelerini, inceleyebilmelerini, avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmelerini ve daha sonra da bunlardan bir tanesini seçmelerini mümkün kılar.

7. Eylem ve etkileşimlerin birbiri içine geçmiş örüntüleri grup ve toplumların oluşmasına yol açar.

Bu genel açıklamadan sonra, bu yaklaşımlar ve kuramlara bağlı kalarak geliştirilen sapma görüşlerine ve bunların karşılaştırılmasına geçebiliriz.

Rubington ve Weinberg adlı sosyologlar sapmayı bu iki farklı anlayıştan birincisinin objektif ikincisinde, subjektif bir sorunsal olarak gördüklerini bildirmektedir.

1. Sapmayı Objektif Bir Olgu Olarak Gören Yaklaşım

Rubington ve Weinberg fonksiyonalizmi benimseyen sosyologların üç sayılıtdan hareket ettiklerini belirtirler.

Bunlar:

1. Toplumdaki normlar, değerler, normal tanımları üzerinde geniş bir konsensus vardır. Bu konsensus sapmanın tanımlanmasını kolaylaştırır.

2. Sapma kınama, dedikodu veya yasal eylem gibi yaptırımları harekete geçirir.

3. Sapmaya karşı gösterilen tepki toplumun ortak değer ve normlarının, tanımlarını pekiştirir (Çelebi 1994:4).

Bu sayılıtlardan hareketle fonksiyonalist yaklaşım içerisinde yer alan teorisyenlerin geliştirdikleri sapmaya ilişkin görüşleri de bildirebiliriz

Fonksiyonalist yaklaşım içerisinde sapma olgusunu ele alan düşünürlere kronolojik sıra içinde baktığımızda, karşımıza çıkan ilk düşünürün **Durkheim** olduğu görülür. Fonksiyon kavramı sosyal patoloji için temel oluşturmuştur (Rosenberg ve Coser 1964:632). O, sapmanın bir toplum için normal ve pozitif yönde fonksiyonel olduğu düşüncesindedir.

Durkheim'ın sapma ile ilgili görüşleri üç noktada karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, normal ve patolojinin ayrılmasında, ikincisi, dayanışma tiplerine yol açan cezalandırma çeşitlerinde, üçüncüsü ise, sapma olgusu içerisinde yer alan intihar ile ilgili görüşlerinde yer almaktadır.

Durkheim gibi Merton da bir toplumdaki sapma davranışların, uyumcu davranışlar kadar toplumun meşru bir ürünü olduğunu ve yeni bir toplumsal

yapının yaratılmasında bu tür davranışlardan katkı beklenilmesi gerektiğini söyler (Tolan 1981:69; Kongar 1985:164). Merton, sapma davranışın tümüyle disfonksiyonel olduğu şeklinde algılanmaması gerektiğini belirtir. Çünkü, sapma davranışlardan bazıları ilgili fonksiyonun eskisinden daha olumlu işlemesi için gerekli ortamı hazırlayabilmektedir (Tolan 1981:75).

Görüldüğü gibi Durkheim'ın ve Merton'ın suça bakışı, genel fonksiyonalist yaklaşımın temel sayıltılarıyla uyum göstermektedir. Durkheim'a göre tüm sosyal olgular toplumun uyumuna katkıda bulunmaya yönelirler ve sapma davranışlar belirli sınırlar içinde oluştukları takdirde normal toplumsal olgu olarak görülürler (Abrahamson 1990:77). Durkheim sapmanın niye kaçınılmaz olduğuna ve cezalandırmanın niye farklı olduğuna ilişkin değişik açıklamalar getirmektedir. Ona göre sapma, bütün toplumlarda var olmasından dolayı normaldir ve sağlıklı toplumların ortak yönünü teşkil eder (Jensen 1988:12).

Durkheim sapmaya çeşitli pozitif sonuçlar atfeder. Pozitif sonuçlardan ilki, sosyal normların açık-seçikleştirilmesidir. Suçun varlığı, bir toplum içinde kolektif duyarlılıklar arasında bir esneklik derecesinin var olduğuna işaret eder. Suç bu duyarlılıkların belirginleşmesine yol açar. İkincisi ise, sapma aynı zamanda insanlara paylaştıkları ortak değeri hatırlatır ve sosyal dayanışmaya katkıda bulunur (Abrahamson 1990:77). Durkheim'a göre, suç da anormal biçimler alabilir. Suç, aşırı bir orana yükseldiği zaman, bu aşırılığın hastalıklı bir yapıyı işaret ettiği kuşkusuzdur. Normal olan şey sadece, bir suçluluğun varolmasıdır (Durkheim 1985:91).

Benzer görüşleri, yine fonksiyonalist yaklaşım içerisinde yer alan Kai Erikson'da da görmekteyiz. Erikson'da sapma olgusunun, olumsuz etkilerinin yanında, toplumsal dinamik açısından normal ve fonksiyonel olduğunu belirtir (Ergil 1984:226).

Erikson (1981:22)'a göre, toplumda çok önemli bir eleme mekanizması vardır ve bu mekanizma "sosyal kontrolü" sağlar. Erikson, davranışları bu eleme mekanizmasından geçmeyen insanları sapkın olarak adlandırdığımızı belirtir. Erikson'a göre, bir sistemin temel organizasyon hareketi merkez-kaç gibi görülebilir. Toplumun merkezinde temel çekirdek değerler yer alır. Sistemin sınırlarının kenarlarından merkezdeki davranışlara doğru bir çekim vardır. Merkeze yaklaşan davranışlara toplumda ödüller verilir, davranış merkezden ne kadar çok uzaklaşırsa, o zaman da sapma davranış olarak nitelendirilir.

2.Sapmayı Subjektif Bir Sorunsal Olarak Gören Yaklaşım

Sapmayı subjektif bir sorunsal olarak gören yaklaşımın temel sayıltıları ise şunlardır:

1.Kişi ve gruplar birbirleriyle ortak semboller yoluyla etkileşirler. Bu sembolik etkileşim yoluyla da insanlar birbirlerini tiplerir, kategorize eder ve eylemlerini buna göre formüle ederler.

2.Sapma en iyi, sapma sürecinin kendisi incelenerek anlaşılabilir. Sapkın olarak etiketlenmek bir anlamda sapkın olan ve olmayan, hasta olan ve olmayan, suçlu olan ve olmayan arasında farklılık yaratan bir sembolleştirmedir.

3.Kişiler, diğerlerine yapılan tanımlama, etiketleme, damgalama temelinde davranırlar. Böylece hasta, suçlu, sapkın vb. olarak etiketlenenlere diğerlerinden ayrı bir muamelede bulunuruz. Bunun karşılığında ise etiketlenmeye maruz kalan kişi, etiketine uygun davranışlarla tepkide bulunur (Çelebi 1994:4).

Sapmayı subjektif bir sorunsal olarak gören , sembolik etkileşim yaklaşımı içerisinde geliştirilen etiketleme teorisi, daha çok sapma olgusuya ilgilendiği için burada bu kuram ve temsilcileri üzerinde durulacaktır.

Etiketleme teorisinden önce sapma teorisyenlerinden çoğu, sapmanın çeşitli biçimlerinin neden ve sonuçlarının araştırılmasıyla ilgiliyken, etiketleme teorisi odak noktasını, sapkın davranışlarda bulunanlardan, belirli kişileri ilk planda sapkınlar olarak belirleyen kuralları kimlerin yaptığına doğru değiştirmeye çalışmıştır. Etiketleme teorisi, sapkın eylemleri sadece sapkınların davranışları açısından anlayamayacağımızı, böyle eylemlerin tüm diğer sosyal eylemler gibi, etkileşim ilişkileri içinde ele alındıkları zaman tam sosyolojik analiz yapılabileceğini vurgular (Coser 1971:577).

Etiketleme teorisienleri, insanların sapkın veya alışılmamış tavır gösteren kişilere etiketlerle atıfta bulduklarını iddia etmişlerdir. Örneğin; insanlar homoseksüel, akıl hastası veya suçlu olarak etiketlenebilirler. Başkaları tarafından etiketlenme bireyin kendini buna karşılık gelen bir şekilde algılamasına yol açar. Bireyler, bir kere kendilerine sapkın etiketini uygularlarsa, eylemleri yeni benlik tanımıyla uyumlu hale gelir ve sapkın şekillerde davranırlar. Hapse atılma gibi kamu eylemleri kişiler için etiketlerin geçerli hale gelmesine ve kimliklerinin gelişmesine hizmet eder (Tedeschi, Lindskold ve Rosenfeld 1985:42).

Etiketleme kavramını kullanmamışsa da daha sonra etiketleme teorisi denilecek olan düşüncenin ilk formülasyonunda Edwin Lemert, birincil ve ikincil sapma arasında bir ayırım yapmıştır. Birincil sapma, belirli eylemleri içerir: Öldürme, hırsızlık, zihinsel çöküntü gibi. Diğer taraftan ikincil sapma, birincil sapmada bulunan kişilerin kategorize edildikleri veya akıl hastası olarak algılandıkları zaman ortaya çıkar. Bu yüzden ikincil sapma, belirli aktörleri kategorize eder ve onları belirli lekelenmiş insan kategorisine sokan başkalarının eylemlerini içerir. Dahası, öyle kategorize edilen kişiler başkalarının bu yargılarını içselleştirerek ve kendilerini katil, hırsız ve akıl hastası olarak algılayarak, yeni bir kimlik duygusu kazanırlar (Coser 1971:577-578).

Etiketleme kuramı içerisinde yer alan ve etiketleme terimini ilk defa kullanan diğer bir düşünür de **Howard Becker**'dir. Sosyal problemler üzerinde duran Becker (1967:1), bu konuda şunları söyler: Bizim, öncelikle sosyal problem kavramının neyi anlattığını açık bir şekilde anlamamız gerekir. Aşağı-yukarı herkes sosyal problemin ne olduğunu bilir. Genelde sosyal problemler suç, fakirlik ve ırk ilişkileri gibi unsurlardır.

Becker (1967:2), sosyal problemi sosyal normlardan sapma olarak tanımlar. Ayrıca her sosyal problem objektif bir şart ve subjektif bir tanımdan oluşur. Objektif şart, tarafsız ve eğitilmiş gözlemciler tarafından varlığı ve oranları test edilebilen, doğrulanabilen bir durumdur. Örneğin; ulusal savunma, doğum oranındaki eğilimler, işsizlik gibi durumlardır. Subjektif tanım, bireylerin bu şartın besledikleri belli değerlere bir tehdit olduğunun farkında oluşlarıdır. Objektif şart gereklidir, ama kendiliğinden sosyal problem oluşturmaya yeterli değildir. Objektif şart iki farklı yerde aynı olabilirse de, bu alanlardan sadece birisinde sosyal problem olabilir. Örneğin; kuzeydeki ırk ayırımına zıt olarak güneydeki zencilere karşı olan ırk ayırımı. Sosyal problem halkın problem olduğunu düşündükleri şeydir. Şartlar, o şartların içinde bulunan kişiler tarafından sosyal problemler olarak tanımlanmazsa, dışarıdakilere ve bilim adamlarına göre problem olsa dahi, bu kişilere göre problem değildir.

Becker (1967:29)'a göre bazı sosyal problemler ortak bir şekilde sapma problemi olarak tanımlanırlar. Ayrıca sosyal problem olarak tanımlanan şey gibi, sapkın olarak tanımlanan şey de tanımı yapanın kim olduğuna bağlıdır.

Becker, sosyal grupların sapmayı oluşturan zorlayıcı kurallar koyarak ve belirli kişilere bu kuralları uygulayarak, ayrıca onları toplum dışı diye etiketleyerek sapmayı yarattıklarını belirtir. Bu bakımdan sapma, kişinin yaptığı davranışın niteliği değildir. Daha ziyade, başkaları tarafından kuralların

ve yaptırımların uygulanmasının sonucudur. Sapma bu insanların bu şekilde etiketlendikleri davranıştır (Dotter ve Roebuck 1988:20).

Becker, sapma oluşturma sürecinde kuralların ve kural uygulayıcılarının yerini şöyle belirtir: "Sosyal kurallar, belirli sosyal grupların eseridir." Modern toplumlar, herkesin kuralların ne olduğu ve bu kuralların belirli durumlara nasıl uygulanmaları gerektiği üzerinde anlaştığı basit organizasyonlar değildir. Bunun yerine, toplumlar sosyal sınıf, etnik, mesleki ve kültürel çizgiler boyunca üst düzeyde farklılaşmışlardır (Dotter ve Roebuck 1988 :24).

Kısacası, Becker (1967:29-30)'a göre, sapma hakkındaki temel gerçek sapmanın toplum tarafından yaratıldığıdır. Becker, bununla sıradan bir şekilde anlaşıldığı gibi sapmanın nedenlerinin, sapkının sosyal durumunda veya eylemi teşvik eden sosyal faktörlerde yer aldığını kastetmediğini belirtir. Becker bununla sosyal grupların, sapmayı oluşturan kuralları belirleyip bu kurallara uymayan kişileri "dışarıdakiler" olarak etiketleyerek sapmayı yarattığını kasteder. Bu açıdan sapma; kişilerin yaptığı eylemin bir niteliği değil, suçluya kuralların ve yaptırımların başkaları tarafından uygulanmasının bir sonucudur. Sapkın, o etiketin başarılı bir şekilde uygulanmış olduğu bir kişidir; sapkın davranış halkın öyle etiketlediği davranıştır .

Becker etiketlenmiş sapmanın olası birçok durumunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi saf sapmadır; aktör kurala itaatsizlik eder ve sonuç olarak etiketlenir. İkincisi, yanlış uygulama durumlarıdır. Üçüncüsü ise, gizli sapmadır. Bu, aktör tarafından halkın bilgisi olmadan yapılan sapmadır. Becker etiketin başarıyla uygulandığı durumları göstermek için ana-statü (ma'ster- status) kavramına yer verir. Etiketlenen kişilere (örneğin, eski suçlular veya zihinsel hastalar), başkaları sapkın statülerine göre tepkide bulunur. Onlar ne yaparlarsa yapsınlar, etiketlenen statü o yaptıklarını emer. Bu, kişinin benlik kavrayışına tepkisi için de doğrudur. Gizli sapma ise katı anlamıyla herkes tarafından etiketlenmemiştir. Eğer gizli olarak yapılan etkinlik ortaya çıkarsa, onu yapanın, başkalarınca etiketlenme ihtimali büyüktür. Açık etiketleme meydana gelinceye kadar, o etkinliğin aktör için çok az sosyal sonuçları vardır (Dotter ve Roebuck 1988:26-27).

Becker'ın görüşlerini özetleyecek olursak sapkın davranış, insanların sapma davranış diye etiketledikleri davranıştır. Sapma, toplumdaki diğer kişilerin, bu kişinin eylemine tepkisinin sonucu olduğu için, sapkın davranışla ilgilenen kimseler sapkın olarak etiketlenen insanları incelerken homojen bir kategoriyi incelediklerini sanmamalıdır. Yani, belirli bir kuralı ihlal eden kişilerin, hep aynı kökenden gelen kişiler olduklarını düşünmemelidir. Çünkü bazen bir kuralı ihlal etmeseler bile, bazı kişilere sapkın diyebiliriz. Ayrıca

Becker, sapkın olarak etiketlenen kategorinin içindeki her kişinin, kural ihlal eden kişi olmadığını; yani kuralı ihlal etmesine rağmen, sapkın olarak nitelenmeyen kişilerin de bulunduğunu belirtir. Çünkü pek çok sapkın kişi bu şekilde nitelendirilmekten kendilerini kurtarır ve böyle kişiler araştırmacının örnekleminde yer almazlar. Ayrıca Becker'a göre hangi eylemin sapma olarak alınacağı konusu aynı zamanda, o davranışı kimin yaptığına da bağlıdır. Çünkü aynı eylemi yapan bazı kişiler hoş görülürken, diğerleri eleştiri konusu yapılır. Bazı kişilere kurallar daha sert ve katı uygulanır. Örnek olarak, orta sınıfa mensup ve beyaz olan çocukların, gecekondu bölgelerinde yaşayan ve zenci olan çocuklara göre daha az suçlanmasını verebiliriz. Becker'a göre, yine belli dönemlerde sapma olarak görülen davranışlar, bazı dönemlerde sapma davranışı olarak görülmezler (Becker 1981:10).

Kısacası sapma, davranışın kendisinde yatan bir nitelik değildir. Sapma davranışta bulunan kişi ve o davranışa tepkide bulunan kimseler arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucudur. Bir insanın sapkın olarak görülmesi, o kişinin daha sonraki sosyal katılımlarında ve benlik imajında önemli sonuçlara yol açar. En önemli sonuç, sapkın olarak nitelendirilen bireyin, toplum içindeki kimliğinde karşımıza çıkar. Bu ise o kişinin kendisi hakkında o zamana kadar sahip olduğu imajının değişmesine yol açan bir tepkidir (Becker 1981:11).

Bu perspektif, sadece sapkınlıkla etiketlendikleri zaman belli bireylere ne olduğuyula değil, sık sık olumsuz etiketlerin, bu şekilde somut kullanılmalarının ardında yatan sosyal tanımlama ve kollektif kural yapma süreçleri ve alanlarıyla da ilgilidir (Dotter ve Roebuck 1988:28).

Sembolik etkileşim yaklaşımının diğer bir temsilcisi olan Thomas ve Znaniecki'ye göre, genelde sosyal kontroller ve sosyal normlar, sosyal organizasyonun empoze ettiği bağları kırmak için bireysel çabaları tamamen bastırmada hiç bir zaman başarılı olamamışlardır. Sosyal değişimin diyalektiği grup açısından, üyeleri grubun gerekliliklerine bağlama çabasını, birey açısından ise, grup normlarının göz yummadığı beklentilerini gerçekleştirmek için grubun empoze ettiği sınırlılıkları kırma çabalarını içerir (Coser 1971:515).

Thomas ve Znaniecki suç ve suçluluk gibi ciddi sosyal problemler hakkında süregelen moralistik kanaatlere karşı çıkma eğilimindedirler. Problemlerin kökeninin bireysel başarısızlıklardan ziyade sosyal durumlarda olduğunu vurgulamışlardır. Bu yüzden sosyal çözülme düşüncesini ortaya attıkları zaman onu "grubun bireysel üyeleri üzerinde davranışın var olan sosyal kurallarının etkisinin azalması" olarak tanımlamışlardır. Ama onlar bu

düşüncenin "öncelikle kurumlara ve sadece ikincil olarak insanlara atıfta bulunduğunu" vurgularlar. Thomas ve Znaniecki, sosyal ve bireysel çözümler arasında hiçbir zaman birebir bağlantının olmadığına da işaret etmişlerdir. Öyle ki; bir kentin düzensiz ve çözülmüş alanlarında bile hayatlarını doyurucu bir şekilde organize etmeye çalışan bir grup bireyin bulunması beklenebilir."Belli bir durumda bireylerin hayat organizasyonu ve sosyal organizasyonu arasındaki karşılıklı etkinin tabiatı, peşinen kabul edilecek bir dogma değil araştırılacak bir problemdir." Kısacası, Thomas ve Znaniecki için sosyal çözülme, statik bir durumdan ziyade etki ve yaygınlığı açısından büyük ölçüde değişiklik gösteren bir sosyal süreçtir. Onlara göre insanlığın yüzyıllardır dayandığı veya güvendiği "sağduyu bilgisi" artık sosyal kontrol için uygun bir baz değildir (Cosser 1971:517-518).

İKİ YAKLAŞIMIN SAPMA OLGUSUNA BAKIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Fonksiyonalist yaklaşımın bir temsilcisi olan Durkheim sapmanın nedenini, salt toplum düzleminde ele almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Durkheim'ın sapma konusundaki düşünceleri üç noktada toplanmakta bunlardan birisini de, sapma olgusu içerisinde yer alan intihar ile ilgili görüşleri oluşturmaktadır. Sapma olgusunu incelediği İntihar (1986) adlı çalışmasında "bir toplumsal olgunun nedeni ancak başka bir toplumsal olgudur" diyerek intihara toplumsal olgular düzeyinde bir açıklama getirmiştir. Burada bireysel olgulara yer verilmemekte, toplumsal olmayan etmenlerin intihar olgusu açıklamada yeterli olmayacağı belirtilmektedir. Durkheim (1985: 41-42)'a göre toplumsal olguların, hukukun formel kodlarından etiketin informel kodlarına kadar üç ana karakteristiği vardır. Öncelikle bunlar bireylerin dışındadırlar, bireylerin seçtiği ya da keşfettiği bir şey değildirler; ikincisi kolektiftirler halkın davranışına uygulanmışlardır; üçüncü olarak zorlayıcıdırlar, halkı sınırlandırır; uyma olumlu yaptırımlar yani ödül getirir; uymama (sapma) olumsuz yaptırımlar, yani ceza getirir. Durkheim, bireysel davranışı, genellikle bir bütün olarak, toplum seviyesinde, katı normlar tarafından belirlenir olarak görmüştür. Sembolik etkileşimciler toplumun davranışı belirleyiş şekli ile ilgili olarak bu düşünceden oldukça uzak bulunurlar. Etkileşimciler toplumun etkisini kabul etmekle birlikte bireyin eylemine ve manaya önem verirler. Bireyleri normları reddeden, çeşitli olasılıklar arasında seçim yapan, davranışın bazen sapkın biçimlerini seçen kişiler olarak gösterirler (Worsler 1987:24).

Durkheim toplumsal düzeni de toplumu ön plana çıkaran bir tarzda açıklar. Bireyin dışında ve zorlayıcı özelliğe sahip olan toplumsal normlar, bireyleri aynı şekilde kısıtladığından, diğer bir deyişle, aynı toplumsal normlar çok sayıdaki bireyler tarafından içselleştirildiğinden, farklı bireyler benzer davranış göstermekte ve toplumsal düzen böylelikle mümkün olmaktadır. Sembolik etkileşimciler ise, düzenin, bireyin dışında onu zorlayıcı bir etkiye sahip grup ruhuyla açıklanmasını eleştirirler. Onlara göre düzen, sosyalleşme sürecinde, karşılıklı ilişki içerisinde, sosyal benliğin gelişmesiyle sağlanır. Birey hem etraftaki objeler hakkında, hem de kendi benliği hakkında, kendine yakın kişilerle ortak görüşler geliştirir (Kağıtçıbaşı 1985:15). Etkileşimcilere göre, toplumsal veya bireysel bir olgunun nedeni hiç bir zaman sadece başka bir toplumsal veya bireysel olgu değil, toplumsal ve bireysel olgunun bileşimidir. Sembolik etkileşimci yaklaşım içerisinde yer alan Thomas ve Znaniecki, suç ve suçluluk gibi sosyal problemlerin kökeninin, bireysel başarısızlıktan ziyade sosyal durumlarda olduğunu vurgulamışlardır. Sosyal çözülme de "grubun bireysel üyeleri üzerinde davranışın varolan sosyal kurallarının etkisinin azalması" olarak tanımlanmıştır. Bu çözülmenin önce kurumlara, daha sonra da insanlara atıfta bulunduğunu belirtirler. Buradaki çözülme kavramı, Durkheim'in anomi kavramına benzemektedir (Coser 1971:516). Ancak, Durkheim'da anomi kavramı farklı anlamlar içermektedir. İşbölümü'nde anomi, bazı toplumsal fonksiyonlar arasındaki düzen eksikliği veya yokluğu anlamına gelmektedir. İntihar'da ise, bireyler tarafından içselleştirilmiş olması gereken ahlaksal kuralların yokluğu anlamında kullanılmıştır (Tolan 1981:37-38). Buradaki sosyal çözülme kavramı, Durkheim'in İntihar'da kullandığı anomi kavramından çok, işbölümünde kullandığı anomi kavramına benzemektedir.

Durkheim normal-patolojik sınıflamasının yapılabilmesi için bu olguların dış niteliklerine dayanılarak, önsel bilgiye bağlı olmayan, objektif tanımlarının yapılması gerektiğini belirtir. Becker da davranışı sapma olarak etiketlenen kişilere önsel bilgilerle yaklaşıldığını, bu durumdan kurtulunması gerektiğini belirtir. Becker sapma davranışta bulunan kişilere, sapma statülerine göre tepkide bulunduğunu, onların yapmış olduğu normal davranışların da bu statüleri tarafından emildiğini belirtir. Etkileşimciler böyle etiketlenen kişilere önsel bilgilerle yaklaşılmamasını, bilim adamının olguyu kendi durum tanımına göre değil de bireylerin bakış açılarına göre ele almaları gerektiğini belirtirler. Becker objektif şartın gerekli olduğunu, ama kendiliğinden sosyal problem oluşturmaya yeterli olmadığını belirtir. Ona göre, her sosyal problem, objektif bir şart ve subjektif bir tanımdan oluşur. Herhangi bir sosyal problem, toplumu oluşturan bireyler tarafından problem olarak

tanımlanmazsa, bilim adamlarına problem olarak görünse de, toplum tarafından problem olarak görülmez; ki bu noktada Durkheim'dan ayrılır.

Öte yandan Becker, Durkheim'ın normal ve patolojik ayırımına şu yorumu getirir: Sosyal problemin objektif şartlardan doğduğu şeklindeki görüşe uygun olan, ama önemli ölçüde doğru olmayan insan bedeniyle ilgili bir anoloji yapılabileceğini söyler. Becker'a göre, insan bedeninin patolojisinden bahsettiğimiz zaman insan fizyolojisi hakkındaki bilgilerimiz organizmanın normal fonksiyonlarına engel olan objektif şartları belirlememizi mümkün kılar. Bir ur, kan pıhtısı, kırık bir kemik, metabolizmanın bozukluğu bunların hepsi bedenin normal şekilde işleyiş biçimini engeller. Bununla beraber Becker, insan toplumunun benzer bir normal durumunu tanımlayamayacağımızı belirtir. Normal bir toplumu ya da sağlıklı toplumu neyin oluşturduğu hakkında hem bilim adamları, hem de diğer kişiler arasında anlaşmazlıklar vardır. Çünkü insanlar, iyi toplumu kendi çıkar ve değerlerine göre çeşitli şekillerde tanımlarlar, çıkarlar ve değerler toplumda farklı noktalarda yer alan kişiler arasında farklılaşır. Zengin bir adamın çıkarı fakir adaminkiyle aynı değildir ve bir etnik veya dini bir gruptan olan bir adamın değerleri diğer bir gruptan olaninkilerden farklı olabilir. Olgusal araştırmalar bu farklılıkları çözemez. Çünkü onlar, olgular hakkında bir anlaşmazlıktan değil, olguların nasıl tanımlanacağı ve yorumlanacağı hakkındaki bir anlaşmazlıktan doğarlar (Becker 1967:4-5). Kısacası etkileşimciler bir olguyu salt toplumsal olanla ve objektif şartlarla açıklamanın yeterli olmayacağını, toplumla bireyi, objektif şartla subjektif şartı birlikte ele almak gerektiğini belirtirler. Onlara göre sosyal problemler nesnel koşullardan kaynaklanmalarına rağmen içlerinde subjektif bir yön de taşırlar.

Daha önce de belirtildiği gibi fonksiyonalizmde sapma, sistem için fonksiyonel ve normaldir. Çünkü sapma toplumun ya da sosyal sistemin sınırlarını belirginleştirmede, kollektif vicdanı ya da sağ duyuyu uyarmada, uygun ya da sapkın davranışın ne olduğunu saptamada, yerleşik normların ve düzenin savunulmasında toplumu uyarmaktadır. Sembolik etkileşimde ise sapma sistemin mantığının bir ürünü değil, insanların belirli davranışları sapma diye etiketlemelerinin yani diğer kişilerin eylemine tepkilerinin bir sonucudur.

Fonksiyonalistler sonuçtan hareketle nedenleri araştırmaktadırlar. Becker sonuçtan hareketle nedenlerin araştırılmasını eleştirir. Sapkın olarak etiketlenen kişilerin araştırılırken, homojen bir kategori oluşturduklarının sayılanmaması gerektiğini belirtir.

Sembolik etkileşimciler, etiketleme teorisyenleri ve dramaturjik perspektifi kabul edenler arasında gündelik yaşam etkileşimleri konusunda bir anlaşma vardır. Bu genel anlaşma, etiketleme teorisi ile daha geleneksel olan fonksiyonalist yaklaşımın suç teorileri arasında bir çizgi çekilmesini mümkün kılar. Yani üzerinde anlaşılan etiket, sapma davranış içinde olanları, genelde uyumlu olan toplumun suçlularını belirleme fonksiyonu görür. Bu şekilde toplumsal uyum mümkün hale gelir (Dotter ve Roebuck 1988:22).

Her iki yaklaşımda da sapma olgusu görelî bir kavram olarak ele alınmaktadır. Durkheim (1985:84), normal-patolojik olgunun ayırt edilmesine ilişkin kuralların da bu iki olgunun görüldüğü türlere ve aynı türün evrim evrelerine göre değiştiğini belirtir. Suç olgusu toplumdan topluma ve aynı toplumun değişik evrim evrelerinde farklılık göstermektedir. Bir olgu ancak belirli türe göre patolojik olarak nitelendirilebilir. Durkheim'ın, mekanik dayanışmalı toplumda bencil intiharın görülmesinin patolojik bir olgu olduğu görüşü bu konuda örnek olarak verilebilir. Durkheim (1985:9)' a göre, suçluluk biçim değiştirir ve suç olarak görülen edimler her yerde aynı değildir. Etiketleme teorisyenleri de suç olarak tanımlanan şeylerin zamanla değiştiğini ve görelî bir kavram olduğunu belirtirler. Fonksiyonalistler dengeye önem vermekte, toplumun istikrarlı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için değişimin kendiliğinden, dışarıdan bir müdahale olmadan gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu görüşe paralel olarak diyebiliriz ki, fonksiyonalistler bir toplumda suç olarak görülen olgunun da kendiliğinden ve uzun sürede değişeceğini belirtmektedirler. Etkileşimciler ise suç olarak görülen olgunun kısa sürede, gücü elinde bulunduran kişilere bağlı olarak değiştiğini, hatta aynı toplum içerisindeki çeşitli gruplar arasında da farklı şekillerde yorumlandığını belirtirler. Aynı sapma davranışta bulunan farklı bireylerin farklı ceza tepkilerine maruz kaldıklarına da dikkat çekerler.

Buraya kadar anlatılanlardan da çıkartılacağı gibi, her iki yaklaşım da aralarındaki farklılığı korumakla birlikte, sapma olgusuna bakışlarında ayrı yönler kadar benzer noktalar da taşımaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, suç üzerine yapılan araştırmalarda bu farklı yaklaşımların benzerliklerinin ve farklılıklarının, birbirlerine üstün olan taraflarının dikkate alınması önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abrahamson, M. (1990) *İşlevselcilik*, Çev. Nilgün Çelebi, Konya: Sebat Matbaası.
- Becker, H. (1967) *Social Problems: A Modern Approach*, New York: John Wiley and Sons
- Becker, H. (1981) "Outsiders", İç. *Deviance The Interactionist Perspective* Ed. Earl Rubington and Martin Weinberg, New York: Macmillan Publishing Company, 10-12
- Blumer, H. (1969) *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, New Jersey : Prentice Hall.
- Brown C., H. (1981) *Understanding Society*, London: John Murray Ltd.
- Coser, L. (1971) *Masters of Sociological Thought*, New York: Harcourt Brace Javanovich Publisher.
- Çelebi, N. (1994) "Sosyolojiden Psikiyatriye" *Çağrı, Kültür, Bilim Sanat Dergisi*, 4-6.
- Dotter, D.; Roebuck, J. B. (1988) "The Labelling Approach Re-Examined. Interactionism and the Components of Deviance" *Deviant Behavior*, 9 (1), 19-32.
- Durkheim, E. (1985) *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, Çev. Celal Baki Akal, İstanbul: B/F/S Yayınları.
- Durkheim, E. (1986) *İntihar*, Çev. Özer Ozankaya, Ankara: Unesco
- Ergil, D. (1981), *Toplum ve İnsan*, Ankara: Turhan Kitabevi
- Ericson, Kai (1981) "Notes on The Sociology of Deviance" İç. *Deviance The Interactionist Perspective*, Ed. Earl Rubington, Martin Weinberg, New York: Macmillan Publishing Company, 21-24.
- Fisher, B., M.; Strauss, A. (1990) "Etkileşimcilik" Çev. Kurtuluş Dinçer, İç. *Sosyolojik Çözümlemeni Tarihi*, Ed. Tom Bottomore, Robert Nisbet, Der. Mete Tuncay, Aydın Uğur, Ankara: Verso Yay., 470-508
- Jensen, G., F. (1988) "Functional Research on Deviance :A Critical Analysis and Guide For The Future", *Deviant Behavior* ,9(1), 1-17.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985), *İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Beta Yay.
- Kongar, E. (1985), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yay.
- Pfuetze, P., (1961) *Self, Society and Existence*, New York: Harper Torchbooks.
- Poloma, M. (1993) *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yay.
- Ritzer, G., A. (1983) *Sociological Theory*, New York: Alfred A. Knopf.
- Rosenberg, B., Coser, L. (1964) *Sociological Theory*, New York: Macmillan Company.
- Smith, A., (1988) *Toplumsal Değişme Anlayışı*. Çev. Ülgen Oskay, İzmir: Ege Ün. Ed. Fak. Yay.
- Tedeschi, J., Linscold, S., ve Rosenfeld, P. (1985) *Introduction to Social Psychology*, St. Paul Minnesota: West Publishing Co.
- Tolan, B., (1981) *Çağdaş Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara: A.Y.T.Y.A Yay.
- Worsley, P. (1987) *The New Introducing Sociology*, Middlesex: Penguin.